

ΤΑΞΙΔΙΑ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ (IV)

Οι ταξιδιωτικές εντυπώσεις της μουσικολόγου και διηγηματογράφου Αύρας Σ. Θεοδωροπούλου, το γένος Δρακοπούλου (1880-1963), που γράφτηκαν με την ευκαιρία της συμμετοχής της στην Ειρηνιστική Διάσκεψη του Βελιγραδίου το 1931, αναδεικνύουν την άρρηκτη σχέση πολιτικής και φεμινισμού, που σφράγισε το φεμινιστικό κίνημα, όταν αυτό είχε υπερβεί το πλαίσιο της φιλανθρωπίας και απασχολούσε άνδρες πολιτικούς και ομάδες πολιτικοποιημένων και μορφωμένων γυναικών. Η Θεοδωροπούλου το 1920 πρωτοστάτησε στην ίδρυση του Συνδέσμου για τα Δικαιώματα της Γυναίκας, τμήμα της Διεθνούς Ενώσεως των Γυναικών για την Ισοπολιτεία, και το 1923 της Μικρής Ανάντ των Γυναικών (Γιουγκοσλαβία, Ελλάδα, Πολωνία, Τσεχοσλοβακία, Ρουμανία). Σ' ολόκληρη τη διάρκεια του Μεσοπολέμου με τη δράση της και τη συγγραφή κειμένων «χειριστή εκλεκτό του λόγου» τη χαρακτηρίζει ο Κ. Παλαμάς- συμβάλλει στην προώθηση μεταρρυθμίσεων στο «αστικό πλαίσιο», σύμφωνα με την ίδια, και τη διάδοση του φεμινισμού ως κοινωνικού ζητήματος, για την ανατροπή των παραδοσιακών γυναικείων προτύπων, τη διεκδίκηση της ισότητας των γυναικών και την απόκτηση πολιτικών δικαιωμάτων.

Η διαπλοκή ακριβώς του εθνισμού με τον φεμινισμό -όπως εξάλλου και με τον σοσιαλισμό- αποδεικνύεται καταλυτική για το ριζοσπαστικό χαρακτήρα του δεύτερου, θέμα το οποίο αποτέλεσε πεδίο αντιπαράθεσης ανάμεσα στις φεμινιστικές οργανώσεις του Μεσοπολέμου, τις ριζοσπάστριες του Συνδέσμου, τις συντηρητικές του Εθνικού Συμβουλίου των Ελληνίδων, τις σοσιαλίστριες του Σοσιαλιστικού Ομίλου Γυναικών (για τις ο-

Της Αγγελικής ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ποιές ο Σύνδεσμος ήταν έκφραση του «αστικού φεμινισμού») και τις κομμουνίστριες; αν και οι διαφορές τους δεν ήταν πάντα ξεκάθαρες. Τα όρια ακριβώς του ριζοσπαστισμού των φεμινιστικών διεκδικήσεων στο εθνικό πλαίσιο των αστικών κοινωνιών, ανιχνεύονται σε κείμενα-παρεμβάσεις στον φεμινιστικό και στον ημερήσιο τύπο της εποχής, τόσο στο ε-

σωτερικό του κράτους όσο και στα διεθνή fora. Από αυτή την άποψη, το κείμενο της Θεοδωροπούλου «Ο Φεμινισμός εις την Γιουγκοσλαβίαν» (Η

Πρωΐα 7-6-1931), αποσπάσματα του οποίου επιλέξαμε να παρουσιάσουμε σήμερα, είναι ενδιαφέρον, γιατί σ' αυτό μπορεί κανείς να ανιχνεύσει τη διαπλοκή εθνισμού-φεμινισμού από μια διαβαλκανική οπτική. Δεν είναι τυχαίο ότι η συγγραφέας και εκπρόσωπος της Ελλάδας στην Ειρηνιστική Διάσκεψη του Βελιγραδίου, επιλέγει να αναδείξει στις ταξιδιωτικές της εντυπώσεις, με φιλοσερβικές νύξεις και αντιβουλγαρικές αιχμές, τη (διεθνική και τη δημόσια (κοινωφελή) και λιγότερο τη φεμινιστική διάσταση της συνάντησης. Έτσι, με την ανταπόκρισή της από τα Σκόπια η Θεοδωροπούλου αποκαλύπτει στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό ενδιαφέρουσες πτυχές του εκσυγχρονιστικού προγράμματος στη Γιουγκοσλαβία, που επιχειρείται και μέσω της κινητοποίησης των γυναικών, ενώ ταυτόχρονα προωθεί και τη βενιζελική πολιτική της Βαλκανικής Ένωσης που είχε εγκαινιαστεί με την Α' Διάσκεψη της Αθήνας τον Οκτώβριο του 1930.

Η Αγγελική Κωνσταντακοπούλου διδάσκει Βαλκανική Ιστορία στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Σκόπια, 1931

Εχάρηκα ιδιαίτερα για την ευκαιρία που μου έδωσαν οι συναδέλφισσές μου του Βελιγραδίου να γνωρίσω ένα μέρος από τη Σερβική επαρχία. Το Ζένσκι Πόκρετ του Βελιγραδίου (Σύνδεσμος για τα δικαιώματα της γυναίκας), θέλοντας να επωφεληθεί από την παρουσία τόσων ξένων φεμινιστριών, ργάνωσε διαλέξεις στις πόλεις όπου υπάρχουν επαρχιακά τμήματα του Ζένσκι Πόκρετ και παρεκάλεσε μερικές από μιάς, τα μέλη του Συμβουλίου της Αλλιάνας, να ταμπάρουμε σε όποια πόλη μας έρχεται ευκολότερο επιστρέφοντας από τη Διάσκεψη της Ειρήνης. Είχαν ορίσει λοιπόν να μείνωμε μια μέρα στα Σκόπια η γεροισιαστής ης Τσεχοσλοβακίας κ. Πλαμίνκοβα και εγώ. Ομολογώ πως δεν περίμενα να βρω τόσες πολλές αντιπροσώπους γυναικείων σωματείων να μας περιμένουν στο σταθμό τα Σκόπια. Η χαρά μου ήταν ακόμη πιο μεγάλη, όταν μία από τις κυρίες, η κ. Ελένη Στάνκοβιτς, μου μίλησε ελληνικά. Είνε Ελληνίδα παντρεμένη με Σέρβο, όπως όσες άλλες που γνώρισα στα Σκόπια. Όλες εργάζονται με μεγάλο ζήλο σε διάφορα γυναικεία σωματεία, το Ζένσκι Πόκρετ, τη Σέρβα Μάννα, την Ένωσι των Σερβίδων κλπ. Με αγκαλιάζει και με φιλεί μ' ευκαρδιότητα που με συγκινεί αληθινά, μια μικρομένη Σέρβα που φορεί την τοπική φορεσιά της. Είνε 72 χρόνων, δεν ξέρει ράμματα, την ενδιαφέρει όμως η γυναικεία κίνησι και είναι μέλος του Ζένσκι Πόκρετ! (Δικαιώματα της γυναίκας). Είνε η Νάστα Ρίτσιτς από το Κόσοβο, το ηρωϊκό Κόσοβο, όπου το χώμα του είναι τόσο βαθεία ποτισμένο από αίμα χριστιανικό και τούρικο που κάθε χρόνο την άνοιξη γεμίζουν οι κάμπι του από κόκκινα και κίτρινα λουλούδια. Όπου χύθηκε χριστιανικό αίμα, βγαίνουν τα κόκκινα κ' όπου τούρικο τα κίτρινα. Έτσι λέει ο θρύλος ο πολεμικός. Σ' αυτή τη χώρα την αιματοκυλισμένη ερχόμαστε να μιλήσουμε για την ειρήνη. Μας ακούνε μ' ευλάβεια. Η γεροισιαστής κ. Πλαμίνκοβα μιλεί για την Αλλιάνας, για τα δικαιώματα της γυναίκας. Μιλεί με την ευγνωμτία και την επιβολή που της έδωσε η μακρά πολιτική της πείρα, η εξαιρετική της προσωπικότητα, η καταπληκτική της ενεργητικότητα και ο ενθουσιασμός της για τον αγώνα της γυναίκας. Η γυναίκα που έφτασε η ίδια στο σημείο μιας απόλυτης πολιτικής ισότητας με τον άντρα στον τόπο της, που το κόμμα της, το εθνικοσοσιαλιστικό, το κόμμα του Μπένες, τη λογαριάζει σαν ένα από τους ιεχρύτερους παράγοντες του, η γυναίκα αυτή δεν είναι ικανοποιημένη με ό,τι κατέκτησε αυτή για τον εαυτό της και τις όμοιοθές της, αλλά προσπαθεί με κάθε τρόπο να βοηθήσει και όλες τις γυναίκες σε κάθε χώρα, να φθάσουν και αυτές στο ίδιο σημείο μ' αυτή. Κάθε ταπεινώσι της γυναίκας όπου κ' αν τη συναντά, τη νοούθει σα μια προσβολή στη δικιά της αξιοπρέπεια ως γυναίκας και επαναστατεί ολόκληρη τη ύπαρξί της. Κι' αυτή την επαναστατικότητα προσπαθεί να τη μεταδώσει στις γυναίκες τις χαννομένες από τη μακρόχρονη υποδούλωσι. Την ομιλία της στην τσέχικη γλώσσα την κατάλαβε πολύ καλά το πυκνό ακροατήριο που είχε συγκεντρωθή στην αίθουσα του παρατηρητήριου του υπουργείου της Παιδείας, που είχε παραχωρηθή για το σκοπό αυτό. Και το ακροατήριο χειροκρότησε θερμά την ομιλήτρια. Μίλησα έπειτα εγώ για τη Διάσκεψη της Ειρήνης και ειδικά για τη Βαλκανική Διάσκεψη και το σκο-

πό της. Τους είπα πως καταλαβαίνω πόσο πιο δύσκολο είναι γι' αυτούς εδώ παρά για όλους τους άλλους βάλκανικούς να ξεχάσουν τον πόνο τους για τα θύματα τα χτεσινά, τα σημερινά σχεδόν, των εγκληματικών υποθέσεων από άτακτα στοιχεία γειτονικής χώρας. Μέσα στην αίθουσα υπήρχαν οι χήρες των δολοφονηθέντων, η κ. Κοβάτσκιβιτς, του στρατηγού που δολοφονήθηκε τρία χρόνια πριν στο Ιστίπ από Κομιτατζήδες Βουλγάρους. Κι' άλλες ακόμα. Όμως δεν θα πη πως πρέπει να εξακολουθήσει αυτή η κατάσταση στον αιώνα τον άπαντα με το να καλλιεργούμε το μίσος ανάμεσα στις χώρες μας, μόνο με μια κοινή συνεργασία, με μια έννοι των χωρών αυτών, οικονομική πρώτα, πολιτική ίσως αργότερα, θα εξασφαλίσωμε μίαν ειρηνική συμβίωσι με τους γείτονές μας και θα λείψουν οι κρυφές δολοφονίες από ανεύθυνους παράγοντες. Σ' αυτό το έργο το μεγάλο πρέπει να προσφέρωμε κι' εμείς οι γυναίκες όλες μας τις δυνάμεις, όλη την ψυχή μας, κρύβοντας βαθεία τον πόνο μας για τους αδικοσκοτωμένους...

Το πρωί, πριν από τη διάλεξι, μιάς πήγαν στο Ντράτσεβο, ένα χωριό από 2300 κατοίκους όπου θα είχαν σήμερα μια γιορτή αθλητική. Ήταν της Αναλήψεως, όλοι οι χωρικοί φορούσαν τα γιορτινά, οι χωρικές με τις καλές τους φορεσιές, τις πλουμιστές και πολύχρωμες, χόρευαν συρτούς και πηδηχτούς χορούς στους αυλόγυρους και τα χοροστάσια. Το μεγάλο όμως πανηγύρι είναι λίγο πιο έξω όπου έχουν μαζεμένη όλοι οι επίσημοι, ο πρόεδρος της κοινότητας, όλοι οι προεστοί του χωριού, άνδρες και γυναίκες και παρακολουθούν τις γυμναστικές ασκήσεις των Σκόκολ των Σκοπιών. Έχουν οργανώσει και στο Ντράτσεβο ένα γυμναστικό όμιλο -Σκόκολ- κρατώντας τη χωρική τους φορεσιά για στολή και μόνο στο σκούφο τους βάζοντας το συμβολικό φτερό του γερακιού. Και οι Σκόκολ από τα Σκόπια, αγόρια και κορίτσια, κάνουν διάφορες γυμναστικές ασκήσεις και έπειτα έρχεται και η σειρά των Σκόκολ του Ντράτσεβο. Οι χωριατοπούλες με τις βαρείες τους γούνες κάνουν παρέλασι, οσηδική γυμναστική, χορεύουν είναι νοστιμώτατες. Συλλογίζεται κανείς με στενοχώρια πόσο θα υποφέρουν με τα βαριά τους ρούχα, πόσο δύσκολο θα τους είναι να σηκώνουν τα χέρια τους ψηλά και να λυγίζουν το κορμί τους. Πόσο θα ζηλεύουν τα κορίτσια από τα Σκόπια με τις αλαφρές τους μπλουζές και τις κοντές τους φουστίτσες. Έτσι κι' αυτές θα είναι ντυμένες μια μέρα. Αλλά για ν' αρχίσουν έπρεπε να γίνη έτσι. Και είναι πολύ εξυπνα καμωμένο το πράγμα. Ο χωριάτης μένοντας χωριάτης, με τις συνήθειες και τις παραδόσεις του, επικιωνώνει με τον πολιτισμό, με τη γυμναστική, με την υγιεινή, με την καθαριότητα. Είδα τα λουτρά τα δημόσια. Πώς τα ζήλεψα! Λουτρά ζεστά και κρύα, δωρεάν, απολύτως δωρεάν, χευμόνα και καλοκαίρι. Έτσι συνηθίζουν και πλέονονται οι χωρικοί και δεν φοβούνται να τους βγη το άγιο μύρο (!) με το νερό. Τον τελευταίο μήνα πήραν λουτρά 1400 χωρικοί, άντρες και γυναίκες. Τα παιδιά πια δεν λογαριάζονται.

Έτσι εργάζεται το υπουργείο της Υγιεινής στη Σερβία, όπως το εξακρίβωσα μανάχη μου σ' ένα μικρό χωριό κοντά στα Σκόπια. Σίγουρα κάτι θα ωφεληθούμε και μες από μια στενωτέρη επικοινωνία με τους γείτονές μας που θα μας τη δημιουργήσει η Βαλκανική Ένωσι.»